

Η διδασκαλία αγίων Πατέρων και Θεολόγων για το "κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν"

Η διαχρονική Ορθόδοξη άποψη

(πηγή: Ο.Ο.Δ.Ε)

1. Άγιοι τής Εκκλησίας

Άγιος Βασίλειος Καισαρείας:

"Το μεν γαρ κατ' εικόνα φύσει δέδοται ημίν και αμετάβλητον εξ αρχής και εις τέλος συμπάρεστι, το δε καθ' ομοίωσιν εκ προαιρέσεως και οίκοθεν ύστερον κατορθούμεν. Εν μεν ουν τη πρώτη βουλή λέγων ο Θεός Ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα ημετέραν και το καθ' ομοίωσιν προσέθηκε, δεικνύς ότι και προαίρεσιν ημίν αυτεξουσίαν εμβαλεί την δυναμένην ποιήσαι ημάς ομοιωθήναι θεώ· και ουν και τοιούτοι απετελέσθημεν κατά την πρόρρησιν του Θεού. πολλοί γαρ οι ομοιωθέντες αυτώ, πάντως δε και οι ομοιωθησόμενοι, καν μη και πάντες". (Αγ. Βασιλείου: "Περί τής τού ανθρώπου κατασκευής": παρ. 20).

"Το γαρ μη παρέργως ακούειν τών θεολογικών φωνών, αλλά πειράσθαι τον εν εκάστη λέξει και εν εκάστη συλλαβή κεκρυμμένον νουν εξιχνεύειν, ουκ αργών εις ευσέβειαν, αλλά γνωριζόντων τον σκοπόν τής κλήσεως ημών. Ότι **πρόκειται ημίν ομοιωθήναι Θεώ**, κατά το δυνατόν ανθρώπου φύσει. Ομοίωσις δε, ουκ άνευ γνώσεως". (Αγίου Βασιλείου: "Περί τού Αγίου Πνεύματος" PG 32, st. 69). (Κατά τον άγιο Βασίλειο, το καθ' ομοίωσιν δεν είναι δεδομένο σε όλους, αλλά "πρόκειται" να γίνει αυτή η ομοίωση, προς τους κεκλημένους προς αυτό).

Άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός:

"Όταν λοιπόν αυτά ήταν έτσι, ο Θεός δημιουργεί με τα χέρια του τον άνθρωπο και από ορατή και από άορατη φύση, **ν' αποτελεί δική του εικόνα και ομοίωση**· το σώμα το έπλασε από τη γη, ενώ με το δικό του φύσημα έδωσε τη λογική και νοερή ψυχή, πράγμα το οποίο το ονομάζουμε θεία εικόνα. Διότι το νοερό και το αυτεξούσιο του

ανθρώπου δείχνει το «κατ' εικόνα», ενώ η, όσο είναι δυνατόν, ομοιότητα στην αρετή δείχνει το «καθ' ομοίωσιν». ("Εκδοσις Ακριβής τής Ορθοδόξου Πίστεως", κεφ. 26). ["Ἐπεὶ δε ταῦτα οὕτως εἶχεν, ἐξ ορατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως δημιουργεῖ τον ἄνθρωπον οἰκειαῖς χερσὶ κατ' εἰκόνα τε καὶ ομοίωσιν, ἐκ γῆς μὲν το σῶμα διαπλάσας, ψυχὴν δε λογικὴν καὶ νοεράν δια του οἰκειοῦ ἐμφυσήματος δους αὐτῷ, ὅπερ δη θεῖαν εἰκόνα φαμέν· το μὲν γὰρ «κατ' εἰκόνα» το νοερόν δηλοῖ καὶ αὐτεξούσιον, το δε «καθ' ομοίωσιν» την της αρετῆς κατὰ το δυνατόν ομοίωσιν". (Joannes Damascenus Scr. Eccl., Theol., Expositio fidei Section 26, line 19)].

"Ἐἴτα δημιουργεῖ τον ἄνθρωπον χερσὶν ἰδίαις, χουν μὲν λαβὼν ἀπὸ της γῆς εἰς διάπλασιν του σώματος, την δε ψυχὴν λογικὴν καὶ νοεράν δια του οἰκειοῦ ἐμφυσήματος αὐτῷ δους, **ἦτις κατ' εἰκόνα καὶ ομοίωσιν του Θεοῦ δεδημιουργήσθαι γέγραπται· κατ' εἰκόνα μὲν, δια το νοερόν καὶ αὐτεξούσιον, καθ' ομοίωσιν δε δια την της αρετῆς κατὰ το δυνατόν ομοίωσιν**". (Joannes Damascenus Scr. Eccl., Theol., Vita Barlaam et Joasaph [Sp.] Page 80, line 6). (Σημείωση: Η παρούσα παράγραφος, ανήκει μὲν σε ψευδεπίγραφο ἔργο, ἀλλὰ χρησιμοποιήθηκε ἐδῶ, μὴ καὶ κυκλοφορεῖ στο ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἰωάννη, λόγω τῆς ἀρχαιότητάς της, ἐπειδὴ κατηγορηθήκαμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία μας εἶναι δῆθεν "πρόσφατη". Ἄλλωστε ὅπως φαίνεται στην προηγούμενη παράγραφο, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, καὶ στα γνήσια ἔργα του γράφει σαφέστατα το ἴδιο πράγμα).

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος:

"Ἐμάθετε τι ἐστὶ το κατ' εἰκόνα, ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶν ἀξία, ἀλλ' ἀρχῆς ομοιότης, καὶ ὅτι οὐ κατὰ την της μορφῆς εἰκόνα εἶπεν, ἀλλὰ κατὰ τον της ἀρχῆς λόγον· διο καὶ ἐπήγαγε· Καὶ ἀρχέτωσαν των ἰχθύων της θαλάσσης, καὶ των πετεινῶν του οὐρανοῦ, καὶ των θηρίων καὶ των ἐρπετῶν της γῆς. **Ὡσπερ εἰκόνα εἶπε την της ἀρχῆς δηλῶν εἰκόνα, οὕτω καὶ ομοίωσιν, ὥστε κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην ομοίους ἡμᾶς γίνεσθαι Θεῷ,** κατὰ το ἡμέρον λέγω καὶ πράον ἐξομοιούσθαι αὐτῷ, καὶ κατὰ τον της αρετῆς λόγον, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς φησι, **Γίνεσθε ὅμοιοι του Πατρός ὑμῶν του ἐν τοῖς οὐρανοῖς**". (Ἁγίου Ἰωάννη Χρυσοστόμου: "Λόγος Β' εἰς την Γένεσιν").

Ἅγιος Εἰρηναῖος τῆς Λυών:

"Εν τοις πρόσθεν χρόνοις ελέγομεν κατ' εικόνα Θεού γεγονέναι τον άνθρωπον, ουκ εδείκνυτο δε· έτι γαρ αόρατος ην ο Λόγος, ου κατ' εικόνα ο άνθρωπος εγενόνη· δια τούτο δη και την ομοίωσιν ραδίως απέβαλεν. Οπότε δε σαρξ εγένετο ο Λόγος του Θεού, τα αμφότερα επεκύρωσε· και γαρ και την εικόνα έδειξεν αληθώς, **αυτός τούτο γενόμενος όπερ ην η εικών αυτού, και την ομοίωσιν βεβαίως κατέστησε συνεξομοιώσας τον άνθρωπον** τω αοράτω Πατρί δια του βλεπομένου Λόγου." (Αγίου Ειρηναίου "Κατά Αιρέσεων" 5: 15).

"Όταν όμως το πνεύμα εδώ αναμεμιγμένο με την ψυχή είναι ενωμένο με το εργόχειρο του Θεού, τότε ο άνθρωπος καθίσταται πνευματικός και τέλειος εξ αιτίας της διάχυσης του Αγίου Πνεύματος, και **είναι αυτός που φτιάχθηκε κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του Θεού**. Αν όμως το Πνεύμα λείπει από την ψυχή, τότε εκείνος που είναι έτσι, είναι πραγματικά με φύση ζώου, και, **έχοντας μείνει σαρκικός, θα είναι ένα ατελές ον, κατέχοντας μεν πράγματι το κατ' εικόνα (του Θεού) κατά τον σχηματισμό του, αλλά μη έχοντας λάβει το καθ' ομοίωσιν δια του Πνεύματος**, κατ' αυτόν τον τρόπο το ον αυτό θα είναι ατελές". (Αγίου Ειρηναίου "Κατά Αιρέσεων" 5: 6).

Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης:

Αρχιμ. Σοφρωνίου Σαχάρωφ: "Ο Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης"

σελίδα 151: "Εδημιουργήθημεν κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του Τριαδικού αυτού Θεού. **Η πραγματοποίησις δε της προς Εκείνον ομοιώσεως επιτυγχάνεται δια της εν ημίν αιωνίας ενοικήσεως Αυτού**. Αλλ' ως ελέχθη, εν τη υπάρξει ημών ουδέν τελείται «μηχανικώς», ως βία επιφερόμενον έστω και Άνωθεν. Ουχί. Αλλ' ο Θεός αποκαλύπτεται εις τον άνθρωπον και «αναμένει» όπως απαντήση εις Αυτόν κατά τον δέοντα τρόπον και θελήση να ομοιωθή προς Αυτόν."

σελίδα 162: "Δικαιολογείται ο άνθρωπος εν πρώτοις, διότι δεν θέλει να παραδεχθή εαυτόν έστω και εκ μέρους ένοχον του εν τω κόσμω κακού. Δικαιολογείται, διότι δεν γνωρίζει ότι **είναι πεπρωκισμένος δι' ελευθερίας κατ' εικόνα του Θεού**, αλλά νομίζει ότι είναι απλώς φαινόμενον τι του κόσμου τούτου, και άρα εξαρτώμενος εξ αυτού."

σελίδα 190: "**Ο κτισθείς «κατ' εικόνα Θεού», εκτίσθη δια την «καθ' ομοίωσιν» ζωήν**. Ο τυχών «σωτηρίας» εν τω Θεώ, λαμβάνει ζωήν ομοίαν προς την ζωήν του Ιδίου του Θεού. Ο Θεός είναι ο πανταχού παρών και παντογνώστης, και **οι Άγιοι εν Πνεύματι Αγίω λαμβάνουν**

ομοίωσιν της απανταχού παρουσίας και παγγνωσίας. Ο Θεός είναι Φως, και οι Άγιοι εν Πνεύματι Αγίω γίνονται φως. Ο Θεός είναι Αγάπη περιβάλλουσα παν όν, και οι Άγιοι εν Πνεύματι Αγίω περιβάλλουν δια της αγάπης αυτών τον κόσμον όλον. Ο Θεός είναι ο Μόνος Άγιος, και οι Άγιοι εν Πνεύματι Αγίω είναι Άγιοι. Η αγιότης δεν είναι έννοια ηθική, αλλ' οντολογική. Άγιος δεν είναι εκείνος όστις είναι άμεμπτος κατά την ανθρωπίνην ηθικήν ή, κατά το φαινόμενον της πολιτείας αυτού, υπό την έννοίαν της ασκήσεως ή εισέτι και της προσευχής (και οι Φαρισαίοι ενήστευον και ετέλουν «μακράς» προσευχάς), αλλ' εκείνος όστις κατέστη φορέυς του Πνεύματος του Αγίου. Μόνος ο Θεός είναι Αλήθεια και Ζωή, και οι κοινωνοί του Αγίου Πνεύματος γίνονται ζώντες και αληθινοί, ενώ οι μακρυνόμενοι από του Θεού αποθνήσκουν πνευματικώς και πορεύονται εις το «σκότος το εξώτερον» (Μαθ. κβ' 13)."

σελίδα 245: "Όταν η Θεότης ευδοκήση να συνενωθή μετά του ανθρωπίνου είναι, τότε ο άνθρωπος αισθάνεται εν εαυτώ την παρουσίαν της Θείας δυνάμεως, της μεταμορφούσης αυτόν, ποιούσης αυτόν θεοειδή, **ουχί μόνον δυνάμει, «κατ' εικόνα», αλλά και ενεργεία, «καθ' ομοίωσιν».**"

Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς:

«Το καθ' ομοίωσιν είναι θείαν αποβαλόντες, το κατ' εικόνα ουκ απωλέσαμεν» (Αγ. Γρηγορίου Παλαμά PG 150, 1148). Αν το κατ' εικόνα ήταν το ίδιο με το καθ' ομοίωσιν, πώς κατά τον άγιο Γρηγόριο, απωλέσαμε το καθ' ομοίωσιν, αλλά δεν απωλέσαμε το κατ' εικόνα;

2. Θεολόγοι τής Εκκλησίας

Ιωάννης Κορναράκης:

"Η κατ' εικόνα λοιπόν δημιουργία τού ανθρώπου ήταν όρος και προϋπόθεση τής πορείας του προς το καθ' ομοίωσιν. Προς την κατάκτηση τής κατά χάρη θέωσης. Με το "σφράγισμα" τής φύσης τού ανθρώπου με στοιχεία και χαρακτήρες τής θείας εικόνας, ο Θεός χάρισε στον άνθρωπο τη θεουργική του δυνατότητα, να γίνει θεός κατά χάρη. Ο χοϊκός άνθρωπος προικίσθηκε με δημιουργικές δυνάμεις υπέρτερες τής χοϊκότητάς του.

Το ανθρώπινο χοϊκό σκεύος στα χέρια τής χάρις τού Θεού επρόκειτο να ανυψωθεί στην κατάσταση τού επουρανίου ανθρώπου, τού Θωμένου! (Α΄ Κορ. 15: 49) Η θέωση τού ανθρώπου θα εσήμαινε μετάπλαση και αναδημιουργία τού χοϊκού δημιουργήματος τού Θεού σε κοινωνό θείας φύσης!

Αλλά αν το σφράγισμα τής φύσης τού ανθρώπου με το "κατ' εικόνα", ήταν εγγύηση και δυνατότητα τής θεουργικής του χαρισματικής μετάπλασης σε επουράνιο-θεωμένο άνθρωπο, ποια μπορεί να ήταν τα αποτελέσματα για την ανθρώπινη φύση, τη χοϊκή, τα οποία προέκυψαν από την παράβαση τής παραδεισιας εντολής τού Θεού, στη μεταπτωτική του κατάσταση;..." (Ιωάννη Κορναράκη, "Σώμα και Αίμα Χριστού", σελίδες 50 και 51).

Π. Ιωάννης Ρωμανίδης:

"Εάν ο άνθρωπος **πλάσθηκε πράγματι κατ' εικόνα Θεού με σκοπό να τελειοποιηθεί και να ομοιάσει στον Θεό**, αυτό μπορεί να κατορθωθεί μόνο μέσω της πνευματικής άσκησης της βούλησης, επειδή **μόνο μέσω της πραγματικής ελευθερίας μπορεί ο άνθρωπος να γίνει όμοιος με το Θεό** κατά την αγάπη. Πραγματική ελευθερία είναι η αγάπη που χαρακτηρίζει τον Θεό, η απαλλαγμένη από κάθε ανάγκη και κάθε ιδιοτέλεια. Το «έσεσθε ουν υμείς τέλειοι, ώσπερ ο πατήρ υμών ο εν τοις ουρανοίς τέλειος εστί» δεν σημαίνει ότι πρέπει ο άνθρωπος να γίνει τέλειος όπως ο αγαπών τον εαυτό του ευτυχισμένος Θεός της φιλοσοφίας και ορισμένων Σχολαστικών της Δύσης, αλλά τέλειος όπως ο απαλλαγμένος από κάθε ιδιοτέλεια και κάθε ανάγκης Θεός της Αγίας Γραφής και των Ελλήνων Πατέρων".

Λίγο πριν το τέλος τού 5ου κεφαλαίου που έχει θέμα το κατ' εικόνα και το καθ' ομοίωσιν, ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης αποδίδει σαφώς στον άγιο Ειρηναίο τη διάκριση τού "κατ' εικόνα" και τού "καθ' ομοίωσιν", αλλά και αποκαλεί αυτή τη διδασκαλία "Πατερική διάκριση", λέγοντας τα εξής:

"Το ότι ο Ειρηναίος φαίνεται να παραδέχεται τη μεταγενέστερη **Πατερική διάκριση μεταξύ εικόνας και ομοίωσης** δεν πρέπει να εννοηθεί από την άποψη, ότι η θεία εικόνα που απέμεινε ατελής μετά την πτώση στον άνθρωπο..." (π. Ιωάννη Ρωμανίδη: "Το Προπατορικό Αμάρτημα" (σε δημοτική μετάφραση))"

Σεβ. Μητρ. Ναυπάκτου Ιερόθεος Βλάχος:

"Πιστεύουμε, σύμφωνα με την διδασκαλία των αγίων Πατέρων, **ότι το καθ' εικόνα είναι δύναμι ομοίωσις και το καθ' ομοίωσιν είναι ενεργεία εικόνα**. ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΔΙΟ ΤΡΟΠΟ ο άνθρωπος δημιουργημένος από τον Θεό και αναδημιουργημένος με το άγιο Βάπτισμα από την Εκκλησία, είναι δύναμι πρόσωπο". -"Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία" (σελ. 152):

Στο βιβλίο του: "Το πρόσωπο στην Ορθόδοξη παράδοση" (σελ. 249), ο σεβ. Ναυπάκτου Ιερόθεος, παραθέτει από τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, τα εξής:

"Θα ήθελα να αναφέρω τον χαρακτηριστικό λόγο τού αγίου Γρηγορίου τού Θεολόγου, σύμφωνα με τον οποίο ο άνθρωπος είναι "ζώνον ενταύθα οικονομούμενον και αλλαχού μεθιστάμενον και πέρασ τού μυστηρίου τη προς Θεόν νεύσει θεούμενον. **Θεούμενον δε μετοχή τής θείας ελλάμψεως**, και ουκ εις την θείαν μεθιστάμενον ουσίαν".

Δηλαδή, ο άνθρωπος είναι ένα ζωντανό ον που πρέπει να εξελίσσεται συνεχώς από την βιολογική ζωή προς την θέωση. Πρέπει συνεχώς να μεθίσταται μέχρι να γίνη θεούμενος. Αυτή η εξέλιξη χαρακτηρίζεται μυστήριο και γίνεται με την μέθεξη τής ακτίστου Χάριτος τού Θεού, που λέγεται "έλλαμψη".

Σύμφωνα με αυτά τα λόγια δηλαδή, για να είναι ο Αδάμ "άνθρωπος θεούμενος", ήταν ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ η λήψη τής ακτίστου Χάριτος τού Αγίου Πνεύματος. Και τι είναι η Θέωση; Στην ίδια αυτή παραπάνω σελίδα, ο σεβ. Ιερόθεος, παραπέμπει στη σελίδα 118 και εξής, τού βιβλίου του: "Συζητήσεις για την Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία 3", στο κεφάλαιο: "Οι θεούμενοι". Εκεί, στη σελίδα 123, ξεκαθαρίζει, ότι η λέξη: "θέωση", ταυτίζεται με το "καθ' ομοίωσιν".

Εφ' όσον λοιπόν ο Αδάμ πλάσθηκε "καθ' ομοίωσιν" Θεού, δηλαδή σε πορεία θέωσης, σημαίνει ότι είχε λάβει (κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο), τη "μετοχή τής θείας ελλάμψεως". Ή, όπως καθαρά το λέει ο Ιερόθεος Βλάχος στη σελίδα 125 τού ιδίου βιβλίου, στο κεφάλαιο για τη Θέωση:

"Επομένως, η **θέωση**, που είναι πατερικός όρος, δεν είναι τίποτα άλλο παρά η **μέθεξη τής θείας ενεργείας**, το να γίνουμε κατά Χάρη υιοί τού Θεού." Ο δε άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, μας ξεκαθαρίζει, ότι **αυτή η θεία ενέργεια που οδηγεί στη θέωση, (δηλαδή στο καθ' ομοίωσιν, κατά τον Ιερόθεο Βλάχο), είναι το Άγιο Πνεύμα!** Λέει ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς:

"Τοιγαρούν ουχ η υπερούσιος ουσία τού Θεού εστιν η θεοποιός δωρεά τού Πνεύματος, αλλ' η της υπερουσίου ουσίας τού Θεού θεοποιός ενέργεια". (Συζητήσεις στην Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία, σελ. 126).

Στην αμέσως επόμενη σελίδα τού ιδίου βιβλίου, ο σεβ. Ιερόθεος, γράφει:

"Η ενέργεια αυτή τού Θεού λέγεται και Θεία Χάρη. Είτε πούμε ενέργεια, είτε πούμε Χάρη εννοούμε το ίδιο πράγμα... Ο θεόπτης άγιος Γρηγόριος Παλαμάς λέγει ότι το άκτιστο Φως και η έλλαμψη δεν είναι νόηση, αλλά θεοποιός ενέργεια. "Θεοποιός γαρ εστιν ενέργεια, τού ενεργούντος Πνεύματος ήκιστα χωριζομένη".

Στη σελίδα 138 τού ιδίου βιβλίου, λέει ο σεβ. Ιερόθεος:

"Ο άνθρωπος... είναι κατ' εικόνα Θεού και μπορεί να φθάση και στο καθ' ομοίωσιν, και αυτό το καθ' ομοίωσιν όπως αναφέραμε προηγουμένως, ταυτίζεται με τη θέωση."

Όπως μπορεί να παρατηρήσει ο αναγνώστης, όχι μόνο σύγχρονοι μεγάλοι Θεολόγοι, αλλά και άγιοι Πατέρες από τον 2ο μ.Χ. αιώνα ακόμα, και σε όλη τη διάρκεια τής Χριστιανικής ιστορίας, ερμηνεύουν το κατ' εικόνα και το καθ' ομοίωσιν με τον ίδιο τρόπο, προς καταισχύνη τών αρνητών αυτής τής διδασκαλίας τής Εκκλησίας.